

Challenges and Learning Spaces of Elderly Muslims in Preparing for Aging Based on Islamic Principles in Narathiwat Province

สถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

Abdulkhaliq Arrahimee¹, and Kasetchai Laeheem¹

¹ Faculty of Arts, Prince of Songkla University, Songkhla 90110 Thailand

อับดุลคอลลิก อัรรอฮีมียะ¹ และ เกษตรชัย และหีม¹

¹ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90110 ประเทศไทย

Corresponding Author:

Abdulkhaliq Arrahimee

E-mail: mistersahara3@gmail.com

Abstract

This study aims to examine the problems and learning spaces of elderly Muslims in preparing for aging in accordance with Islamic principles in Narathiwat Province. A qualitative research approach was employed, with data collected through in-depth interviews using a semi-structured interview guide validated by expert review. The key informants consisted of 20 participants, including 15 elderly individuals, 2 religious leaders, and 3 experts. Data were analyzed using content analysis, guided by logical reasoning and alignment with relevant theoretical concepts. The findings were presented descriptively in accordance with the research objectives. The results indicate that elderly Muslims face multiple challenges that affect their preparedness for aging. These include limited access to education during childhood, caregiving responsibilities for children and grandchildren, unstable income, declining health conditions, and a lack of activities that promote learning for self-preparedness. In addition, the socio-economic environment does not adequately support the development of learning potential in accordance with Islamic principles. Regarding knowledge and learning spaces, elderly Muslims need to acquire knowledge of Islamic creed, Islamic jurisprudence, and the practical application of the teachings of Prophet Muhammad. Key learning spaces include pondok institutions, mosques, and halaqah study circles. Digital platforms such as LINE, YouTube, and Facebook also serve as important platforms for supporting learning and aging preparedness. Based on

Article Info

Article history:

- Received: May 30, 2025
- Revised: March 30, 2026
- Accepted: March 31, 2026
- Online: April 1, 2026

Keywords:

aging preparedness
 elderly muslims
 Islamic learning spaces
 Narathiwat
 phenomenological research

คำสำคัญ:

การเตรียมความพร้อมวัยชรา
 การวิจัยเชิงปรากฏการณ์วิทยา
 จังหวัดนราธิวาส
 ผู้สูงอายุมุสลิม
 พื้นที่การเรียนรู้ตามวิถีอิสลาม

the findings, it is recommended that a lifelong learning system be developed through a preparedness program integrated with Islamic knowledge for daily life application, utilizing community-based learning spaces as key mechanisms for continuous learning.

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มุ่งศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูล 20 คน ได้แก่ ผู้สูงอายุ 15 คน ผู้นำศาสนา 2 คน และผู้เชี่ยวชาญ 3 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาโดยยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุมุสลิมประสบปัญหาขาดโอกาสทางการศึกษาในช่วงวัยเด็ก มีภาระในการดูแลบุตรหลาน มีรายได้ไม่มั่นคง สุขภาพเสื่อมถอย และขาดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อม และยังพบว่า สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ตามหลักศาสนาอิสลาม ส่วนความรู้และพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมุสลิมจะต้องเรียนรู้หลักศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ และปฏิบัติตนตามแนวทางของนบีมุฮัมมัดโดยมีพื้นที่การเรียนรู้คือ สถาบันปอเนาะ มัสยิด กลุ่มหะละเกาะฮฺ และมีพื้นที่สื่อออนไลน์ที่สำคัญต่อการเรียนรู้ เช่น LINE, YouTube, Facebook สำหรับข้อเสนอแนะจากการวิจัยสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ควรพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมและบูรณาการกับความรู้ทางศาสนาอิสลามเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน โดยใช้มัสยิด สถาบันปอเนาะ และกลุ่มหะละเกาะฮฺเป็นพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน

บทนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากภูมิภาคอื่นทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และภูมิศาสตร์ (Wisalaporn, 2008) ความหลากหลายดังกล่าวได้ก่อให้เกิดพลวัตทางสังคมที่ซับซ้อนและเปราะบาง ขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงทุนทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง หากพิจารณาในมิติสังคมและวัฒนธรรมก็จะพบว่า ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมลายูที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งมีศาสนาและวิถีชีวิตเป็นรากฐานสำคัญของการดำรงอยู่ของชุมชน อย่างไรก็ตามพื้นที่ดังกล่าวยังคงต้องเผชิญกับสถานการณ์ไม่สงบที่ยืดเยื้อยาวนาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน จากการรวบรวมข้อมูลของกลุ่มงานเยียวยาของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า ตลอดระยะเวลาเกือบ 22 ปี ตั้งแต่ปี 2547-2568 มีเหตุการณ์ความไม่สงบเกิดขึ้นรวมทั้งสิ้น 10,116 ครั้ง ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทางร่างกายรวม 20,431 ราย พิการและทุพพลภาพ จำนวน 913 ราย (Isra News Agency, 2026) สถานการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมให้หลายมิติ ทั้งการย้ายถิ่นออกจากครัวเรือนและชุมชน การเปลี่ยนแปลงโครงการครอบครัว ตลอดจนจนปัญหาการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรมทางจิตเวชที่มากขึ้นในกลุ่มผู้ใหญ่ อันเนื่องจากการต้องเผชิญความตึงเครียดทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งในพื้นที่ (Ford et al., 2016) ภายใต้บริบทดังกล่าว “ผู้สูงอายุ” ถือเป็นกลุ่มเปราะบางที่ได้รับผลกระทบอย่างชัดเจน ไม่เพียงต้องเผชิญกับความเสื่อมถอยตามวัย แต่ยังคงดำเนินชีวิตท่ามกลาง

ความไม่แน่นอนทางเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งมีข้อจำกัดในการเข้าถึงการบริการต่าง ๆ เนื่องจากปัญหาการใช้ภาษาในการสื่อสารกลายเป็นอุปสรรคต่อผู้สูงอายุมุสลิมที่มีจำนวนกว่าร้อยละ 72.2 ที่เกิดจากอุปสรรคด้านภาษา (Pruksanusak et al., 2024) ซึ่งมีผู้สูงอายุอีกประมาณร้อยละ 47.0 ไม่ได้รับการศึกษาซึ่งเป็นผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาอิสลามที่มีแนวโน้มสูงกว่าผู้สูงอายุที่นับถือศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังพบการทารุณกรรมผู้สูงอายุส่งผลเชิงลบต่อสุขภาพทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้สูงอายุในบางพื้นที่ทางตอนเหนือในไทย คิดเป็นร้อยละ 58.4 ส่งผลให้เกิดความเจ็บปวดทางกาย ความเจ็บปวดทางอารมณ์ ความรู้สึกคุณค่าในตนเองที่ลดลง และความไม่ยอมมีชีวิตอยู่ (Thongtaeng & Seesawang, 2025) ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาของผู้สูงอายุในมิติของครอบครัว ชุมชน สังคม และวัฒนธรรม รวมถึงปัญหาความขัดแย้งในสังคมทำให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่ได้เผชิญเพียงปัญหาสุขภาพตามวัยเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังคงดำรงชีวิตภายใต้ความไม่ปลอดภัยและความเครียดเรื้อรัง สอดคล้องกับผลการวิจัยด้านสุขภาพจิตในสามจังหวัดชายแดนใต้ที่ชี้ว่า “ความเครียดในชีวิตประจำวันจากความขัดแย้ง” เชื่อมโยงกับอาการทางจิตใจของประชากรพื้นที่ในพื้นที่ที่ส่งผลกระทบต่อกลุ่มคนในสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (Ford et al., 2016) โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางอย่างผู้สูงอายุในพื้นที่ เช่นเดียวกับผู้สูงอายุในจังหวัดนราธิวาสต่างก็ประสบปัญหาดังกล่าว

นอกจากนี้ยังประสบปัญหาการขาดความเข้าใจเกี่ยวกับหลักศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ และหลักจริยธรรมอิสลาม ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทุกคนต้องเรียนรู้และศึกษาหาความรู้เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจประจำวันที่เป็นระบบการดำเนินชีวิต Laehheem et al. (2019) และ Booranavitayaporn (2022) ยังชี้ให้เห็นว่าผู้สูงอายุมักประสบข้อจำกัดด้านการเรียนรู้มากที่สุดในช่วงวัยดังกล่าว ส่งผลให้ผู้สูงอายุมุสลิมเกิดข้อจำกัดในการปฏิบัติศาสนกิจได้ถูกต้อง จากเหตุและผลที่ได้กล่าวข้างต้นสรุปได้ว่าสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส นั้นจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้อิสลามเพื่อเตรียมความพร้อมการเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นส่วนที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุมุสลิมสามารถศึกษาและเรียนรู้หลักการอิสลามที่สอดคล้องกับการดำเนินชีวิตของตนเอง และช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อีกทั้งยังเป็นการเติมเต็มช่วงเวลาการเรียนรู้ที่ขาดหายไปในช่วงหนุ่มสาว ตลอดทักษะที่สำคัญต่าง ๆ ที่ควรจะมีในตนเอง เพื่อให้มีความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุมุสลิมที่มีความสมบูรณ์แบบที่สุดตามวิถีอิสลาม สอดคล้องกับหลักคิดในศาสนาอิสลามที่ส่งเสริมและมุ่งเน้นในการแสวงหาความรู้ในศาสนาอิสลาม ดังคำกล่าว “จงแสวงหาความรู้ตั้งแต่ในเปลจนถึงหลุมฝังศพ” (Lohwithee, 2016) นอกจากนี้การส่งเสริมความรู้ต่าง ๆ เพื่อค้นหาแนวทางในการรับมือและปรับตัวกับสภาพสังคมในปัจจุบันของผู้สูงอายุโดยเฉพาะผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่จะต้องเผชิญกับสภาพสังคมดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ฉะนั้นสิ่งที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุในพื้นที่ที่มีความเข้าใจและมีความพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าว นั้น การสร้างกลไกวิธีการที่จะนำมาซึ่งการรวมกลุ่มเพื่อเติมเต็มกระบวนการเตรียมความพร้อมให้ผู้สูงอายุมีความพร้อมในการเผชิญกับสภาพการณ์ดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น

จากบริบทของปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส เพื่อช่วยให้ได้ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมที่สามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลที่สำคัญในการออกแบบและพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมในอนาคต เพื่อเสริมสร้างศักยภาพและความมั่นคงทางศรัทธา ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง การปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ตลอดจนยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุมุสลิมให้สามารถดำรงชีวิตด้วยรายได้อย่างมีศักดิ์ศรี อีกทั้งยังสามารถประยุกต์นำไปใช้กับโรงเรียนผู้สูงอายุในพื้นที่ภาคใต้และชุมชนมุสลิมทั่วประเทศ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีความพร้อมเข้าสู่ผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของศาสนาและความเชื่อที่ตนเองยึดมั่นศรัทธา และนำไปสู่การพัฒนาชุมชนและสังคมผู้สูงอายุอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส

การทบทวนวรรณกรรม

งานวิจัยนี้มุ่งเน้นศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมตนเอง ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายละเอียดดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับวิถีอิสลาม

อิสลามเป็นศาสนาเอกเทวนิยม นับถือพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ (ซบ.) และมีท่านศาสดา คือ ท่าน นบีมูฮัมหมัด มีพระคัมภีร์อัล-กุรอานเป็นธรรมนูญในการปฏิบัติของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามทุกช่วงวัยไม่เพียงเฉพาะวัยใดวัยหนึ่งเท่านั้น โดยมีใจความสำคัญของศาสนาคือหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ หลักคุณธรรมจริยธรรม และการน้อมนำแนวทางการดำเนินชีวิตของท่านศาสดาเป็นแบบอย่างในดำเนินชีวิต ดังที่ Japakiya (2011) กล่าวว่า คำว่า “ศาสนาอิสลาม” คือ การนอบน้อมมอบตัวตนแก่อัลลอฮ์ ผู้ทรงอภิบาลสากลจักรวาล ตามตัวอย่างที่ปรากฏในคำสั่งของอัลลอฮ์ แก่ท่านศาสนทูตอิบรอฮีม (อับราฮัม) ความว่า

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمْ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ

Qur'an, 2, 131 (Al-Baqarah)

ความว่า จงรำลึกเถิด โอ้มูฮัมหมัด ขณะที่องค์อภิบาลของอิบรอฮีมได้กล่าวแก่เขาว่า จงมอบตนเถิด เขากล่าวว่า ข้าได้มอบความภักดีแก่องค์อภิบาลแห่งสากลจักรวาลแล้ว (Qur'an, Surah Al-Baqarah, 2:131) คำว่า “อิสลาม” หมายถึง “สันติ” ซึ่งผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะเรียกว่า “มุสลิม” หมายถึง “ผู้ที่ฝืนสันติ” ความว่า ผู้ที่นอบน้อมถ่อมตนยังพระประสงค์ของอัลลอฮ์ (ซบ.) (Tho-ard, 2012) ซึ่งศาสนาอิสลามเป็นศาสนาที่มีคุณลักษณะเฉพาะความหมายของอิสลามนั้นครอบคลุมธรรมชาติความดีงาม และการปฏิบัติของมนุษย์ที่สอดคล้องกับธรรมชาติที่อัลลอฮ์ทรงสร้าง และหลักการพื้นฐานตามที่ อัลลอฮ์ (ซบ.) ทรงสร้างขึ้นมา จากการศึกษาความหมายของคำว่าอิสลาม สามารถสรุปได้ว่าการน้อมนำแนวทางการดำเนินชีวิตของท่านศาสดาเป็นแบบอย่างในดำเนินชีวิตดังที่ Mahama (2017) ได้กล่าวถึงประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีลักษณะพิเศษและมีวัฒนธรรมเป็นตัวของตัวเองอันเนื่องจากการนับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้แตกต่างจากคนไทยท้องถิ่นอื่น ๆ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เป็นของตัวเองมีวัฒนธรรมของตนเอง มีศาสนาที่ตนเองนับถือศรัทธา (Sukka et al., 2020) นอกจากนี้ Chitmuat (1992) ได้อธิบายถึงความเป็นมุสลิมกับความเชื่อมโยงของศาสนาอิสลามว่า ศาสนาอิสลามเป็นวิถีการดำเนินชีวิตนับตั้งแต่เกิดจนกระทั่งวาระสุดท้ายของชีวิต จะเห็นได้ว่าผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะให้ความสำคัญกับการปฏิบัติศาสนกิจและการดำเนินชีวิตควบคู่กัน มิได้แยกออกจากกัน นับตั้งแต่การเกิด การศึกษา การแต่งงาน การปฏิบัติงาน และการตาย ล้วนแล้วมีหลักการศาสนาเป็นองค์ประกอบของการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ สรุปได้ว่าศาสนาและวิถีการดำเนินชีวิตของมุสลิมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน จากทบทวนแนวคิดวิถีชีวิตอิสลามสรุปวิถีชีวิตมุสลิมไม่ต่างไปจากวิถีชีวิตของกลุ่มชนอื่นวิถีชีวิตมุสลิมมีแบบแผน มีกิจกรรมทางสังคม มีประเพณี มีความเชื่อและวัฒนธรรม มีการประกอบอาชีพที่เหมือนกับสังคมอื่น ๆ แต่สิ่งทีวิถีชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามต่างจากวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตของกลุ่มชนอื่น เพราะวิถีมุสลิมเป็นวิถีที่ยึดโยงกับแก่นแกนของอิสลาม 3 ประการ อันได้แก่ หลักศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ ตลอดจนหลักคุณธรรมจริยธรรม และปฏิบัติตามแบบอย่างที่ท่านศาสดามูฮัมหมัดปฏิบัติไว้ให้เป็นแบบอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้นดำเนินชีวิต การศึกษา การประกอบกิจกรรมทางสังคม การประกอบอาชีพ และอื่น ๆ ล้วนแล้วจะต้องปฏิบัติควบคู่กับหลักการศาสนาจนกลายเป็นวิถีมุสลิม

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิดและวรรณกรรมที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมอิสลามดังที่ Pichyaiphaiboon (2018) และ Chitmuat (1992) ได้กล่าวประเพณีของชาวมุสลิม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอิสลาม ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ส่วนดังนี้ ส่วนที่ 1 คือการปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การให้ทาน การประกอบพิธีฮัจญ์ และส่วนที่ 2 คือ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมที่จะต้องสอดคล้องกับส่วนแรก เช่น การเกิด การตาย การแต่งงาน นอกจากนี้ยังมีเกี่ยวกับการปฏิบัติทางสังคมและการปฏิบัติอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับศาสนกิจเรียกว่า มุอามะลาต ชาวมุสลิมสามารถปฏิบัติได้หากการปฏิบัตินั้นไม่ขัดต่อหลักการอิสลาม เช่น การทักทาย ทำความเคารพ เป็นต้น และ Sa-ale (1998) ได้ให้ความหมายของประเพณีการแต่งงานของชาวไทยมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ว่าการแต่งงานของชาวมุสลิมสายบุรีมีขั้นตอน 6 ขั้นตอน คือ การทาบทาม การสู่ขอ การหมั้นหมาย การแต่งงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะต้องเป็นไปตามหลักการอิสลาม และงานศึกษาของ Ngetchunui (2006) กล่าวว่าประเพณีในรอบชีวิตของชาวไทยมุสลิมตำบลเจ๊ะบิลัง อำเภอเมือง จังหวัดสตูล พบว่าประเพณีในรอบชีวิตอันได้แก่ การเกิด การแต่งงาน การตาย ยังคงปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นไปตามหลักการอิสลาม นอกจากวัฒนธรรมอิสลามแล้วสิ่งที่ศาสนาอิสลามให้ความสำคัญในลำดับต้น ๆ ของการดำเนินชีวิตสำหรับผู้ที่ยึดถือศาสนาอิสลาม คือ การเรียนรู้อิสลามเพื่อให้ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามสามารถปฏิบัติศาสนกิจให้ถูกต้องและสมบูรณ์แบบตามหลักการอิสลามอย่างแท้จริง

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุ เป็นบุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และเป็นผู้ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่าง ๆ ของร่างกายที่เสื่อมลง ซึ่งตรงกันข้ามกับพัฒนาการในวัยเด็ก ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่กำลังเข้าสู่ช่วงวัยสุดท้ายของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ผู้สูงอายุถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อสังคม และเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่าต่อกลุ่มคนรุ่นหลัง (Chantanasombat, 2009; Charoenluk, 2002; Dechponkrang, 2011; Poltavee, 2012) ดังนั้น การเปลี่ยนของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและเศรษฐกิจล้วนแล้วเป็นปัจจัยสำคัญที่จะต้องให้การดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด เพื่อมิให้ผู้สูงอายุจะต้องอยู่ในภาวะแยกตัวออกจากสังคม อันเป็นสาเหตุของปัญหาต่าง ๆ หลายประการ เช่น ปัญหาการถูกทอดทิ้ง ปัญหาไร้บ้านไร้ญาติ ปัญหาสุขภาพ เป็นต้น นอกจากนี้ในส่วนของผู้สูงอายุหรือช่วงวัยของการเข้าสู่วัยสูงอายุ การเตรียมความพร้อมจึงมีความสำคัญในการเป็นผู้สูงอายุที่มีชีวิตบั้นปลายชีวิตที่มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังที่ Panjapol (2015) ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับการเตรียมความพร้อม คือ สภาพที่บุคคลมีภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ สามารถเรียนรู้และทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างสมฤทธิ์ผล ขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะ การฝึกฝน การเตรียมตัว ความสนใจหรือแรงจูงใจ และ Benchawan (2015) กล่าวว่า การที่บุคคลสามารถเผชิญกับสภาวะต่าง ๆ ได้หลังจากตนเองเข้าสู่ช่วงวัยสูงอายุหรือวัยหลังเกษียณอายุการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการวางแผนในการเตรียมความพร้อมก่อนก้าวเข้าสู่วัยเกษียณ ได้แก่ การเตรียมพร้อมด้านจิตใจ การเตรียมพร้อมด้านร่างกาย การเตรียมพร้อมด้านทรัพย์สินเงินทอง การเตรียมพร้อม ด้านกิจกรรมการใช้เวลาว่าง การเตรียมพร้อมด้านสัมพันธภาพในครอบครัว การเตรียมพร้อมด้านที่อยู่อาศัย

จากการทบทวนแนวคิดการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุสามารถสรุปได้ ดังนี้

1) การเตรียมความพร้อมด้านร่างกายและจิตใจ ด้วยการออกกำลังกาย การพักผ่อนอย่างเพียงพอ การตรวจสุขภาพประจำปีอย่างสม่ำเสมอ และการบริโภคอาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ ซึ่งจะต้องเชื่อมโยงอย่างสมดุล (Dawrueang, 2012; Srisurak, & Naerot, 2021; Onthaisomg, et al, 2020) สอดคล้องกับ Ingkapakorn and Panthumnawin (2019) กล่าวในผลการศึกษาว่า การเตรียมความพร้อมเพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้านจิตใจ การเห็นประโยชน์ของการเตรียมความพร้อม เพื่อเข้าสู่วัยสูงอายุด้านจิตใจ มีค่าอำนาจในการทำนายสูงที่สุด คือมีผลร้อยละ 17.4 อาจกล่าวได้ว่า วัยหนุ่มสาว ที่มีการเตรียมความพร้อมทางด้านจิตใจจะมีการเห็นประโยชน์ของการเตรียมพร้อมทางด้านจิตใจ มีการรับรู้ นโยบายต่าง ๆ สำหรับตนเองสู่การมุ่งอนาคต

2) การเตรียมความพร้อมด้านสังคม คนหนุ่มสาวที่มีการเตรียมความพร้อมทางด้านสังคมก่อนเข้าวัยสูงอายุ จะมีการมองอนาคตของตนเอง โดยมีการเห็นประโยชน์ของการเตรียมความพร้อมด้านจิตใจที่จะทำให้ตนเอง

สามารถยอมรับต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ซึ่งนำมาสู่การเตรียมความพร้อมทางด้านสังคม คือ สามารถพึ่งพาตนเอง เพื่อไม่ให้เป็นการแก่ คนในครอบครัวและสังคม ประกอบกับมีโอกาสในการ เข้าถึง การศึกษา และมีการรับรู้เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง เมื่อเข้าวัยสูงอายุจะทำให้มีความรู้ในการเตรียมพร้อมที่จะรับมือ กับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นเมื่อเข้าสู่วัยได้อย่างมีประสิทธิภาพได้ ดังที่ Ingkapakorn and Panthumnawin (2019) และ Pichitkuntham et al. (2019) การเตรียมความพร้อมด้านสุขภาพเพื่อเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของกลุ่ม ตัวอย่างโดยรวมอยู่ในระดับดี ($M = 3.78, S.D. = .39$ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Worapornpong et al. (2020) มองว่าควรเน้นการจัดสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ การปรับปรุงหรือเสริมแต่งให้ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ เอื้อต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรม ทางสังคม การจัดสภาพแวดล้อมในชุมชนและที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย เหมาะสมกับการดำรงชีวิตประจำวัน

3) การเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจ เช่น ด้านการเงิน การออม และรายได้เสริมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุที่จะ ต้องมีแผนตั้งแต่วัยทำงาน จึงจะสามารถเตรียมความพร้อมทางการเงินที่ดีก็สามารถดำเนินชีวิตอยู่ใน บั้นปลายชีวิตอย่างมีคุณภาพได้ สอดคล้องกับ Onthaisomg et al. (2020) สิ่งจำเป็นและต้องพร้อมในการส่งเสริม ให้ผู้สูงอายุเตรียมพร้อมเพื่อคุณภาพชีวิตที่มีคุณภาพนอกจากสุขภาพร่างกายและการเตรียมความด้านเศรษฐกิจและ สังคม โดยเฉพาะการจัดเตรียมการเงินเพื่ออนาคต และการทำบัญชีจัดบันทึกควบคุมรายรับรายจ่าย Pichitkuntham et al. (2019) การเตรียมพร้อมเงินและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นที่มีระยะเวลาอันยาวนานจนกว่าจะเสียชีวิต ดังนั้น หากสามารถเตรียมพร้อมสถานะทางการเงินที่เพียงพอจะสามารถดำเนินชีวิตในช่วงวัยสูงอายุได้อย่างมีคุณภาพได้

4) การเตรียมความพร้อมชีวิตหลังความตาย ความตายในแต่ละศาสนามีความแตกต่างกัน สำหรับศาสนา อิสลามความตายนั้นเป็นขั้นหนึ่งของการดำรงชีวิตอยู่ของวิญญาณ ศาสนาอิสลามเชื่อว่าไม่มีใครถึงแก่ความตาย ได้นอกจากการอนุมัติของอัลลอฮ์ (ซบ.) เมื่อความตายมาเยือนเป็นการเปลี่ยนสภาพความเป็นอยู่จากโลกสู่ ปรโลก ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ายินดีสำหรับผู้ที่ศรัทธาในอัลลอฮ์ (ซบ.) และเป็นที่น่าเสียใจสำหรับผู้ปฏิเสธศรัทธาในอัลลอฮ์ (ซบ.) (Anansawat, & Wansri, 2009) และสำหรับศาสนาพุทธชีวิตหลังความตายนั้นเป็นการเวียนว่ายตายเกิด ตามคุณงามความดีที่สั่งสมในขณะที่ตนเองยังมีชีวิตบนโลก ฉะนั้นผู้ที่ละทางโลกนี้ไปในขณะที่จิตสงบบริสุทธิ์ผ่องใส ย่อมไปสู่สิ่งที่ดี (Sirilai, 2012) จะเห็นได้ว่าการเตรียมชีวิตหลังความตายของทุก ๆ ศาสนาล้วนแล้วกล่าวเกี่ยวกับการ เตรียมความพร้อมด้วยการกระทำสิ่งที่ดีงามในหนทางของผู้ศรัทธาเพื่อให้ตนเองในรับการตอบแทนสิ่งที่ดี ในปรโลก ดังนั้นนอกจากการเตรียมความพร้อมเพื่อการมีชีวิตอยู่ที่ดีของผู้สูงอายุ เช่น สุขภาพ สังคม เศรษฐกิจ แล้วนั้นการเตรียมคุณงามความดีของผู้สูงอายุเป็นอีกสิ่งหนึ่งสำหรับผู้สูงอายุทุก ๆ ศาสนามีความต้องการที่จะเติมเต็ม ให้ช่วงสุดท้ายของชีวิตเป็นไปด้วยความดีเช่นกัน

นอกจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวกับการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ Chansangrat, et al. (2014) พบว่า การส่งเสริมสุขภาพด้านจิตวิญญาณของผู้สูงอายุมุสลิมในจังหวัดนราธิวาสจะต้องให้สอดคล้องกับ แนวคิดและหลักการคำสอนของศาสนาอิสลามตามความเชื่อขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม และยังสอดคล้องกับ ผลการศึกษาของ Madadam (2015) พบว่า ประชาชนมีความต้องการในการจัดการศึกษาอิสลามโดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มีความต้องการจัดการศึกษาอิสลามด้านการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้อิสลาม

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้อิสลามให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามหลัก ศรัทธาและหลักปฏิบัติซึ่งสะท้อนจากพฤติกรรมการศึกษาปฏิบัติที่สามารถพบเห็นได้ในพื้นที่ ดังที่ Pichyaiphaiboon (2018) ที่กล่าวถึงชาวมุสลิมในชุมชนสวนหลวงมีหลักความเชื่อเคร่งครัดในเรื่องการศรัทธาในองค์อัลลอฮ์และ คัมภีร์อัล-กุรอาน ซึ่งพฤติกรรมของมุสลิมนั้นต้องอยู่ในเกณฑ์ที่เคร่งครัดทั้งในเรื่องของการละหมาด การปฏิญาณตน การถือศีลอด และการปฏิบัติทุกอย่างตามวิถีมุสลิม นอกจากนี้การแสวงหาความรู้ยังเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อมนุษย์ ทุก ๆ กลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งล้วนแล้วเป็นสิ่งที่คอยขับเคลื่อนกลไกทางสังคมด้วยความรู้ และความรู้ เป็นสิ่งที่นำทางเป็นกุญแจที่สำคัญในการที่จะนำพามนุษย์ไปสู่ความหนทางที่ถูกต้อง สำหรับแนวคิดการเรียนรู้

อิสลามนับเป็นสิ่งที่สำคัญขั้นพื้นฐานที่มนุษย์ผู้ศรัทธาในศาสนาอิสลามจะต้องเรียนรู้อิสลามทุกคน ดังคำกล่าวในคัมภีร์อัล-กุรอานดังนี้

اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ (2) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (1) اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ (3)
عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (4) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (5)

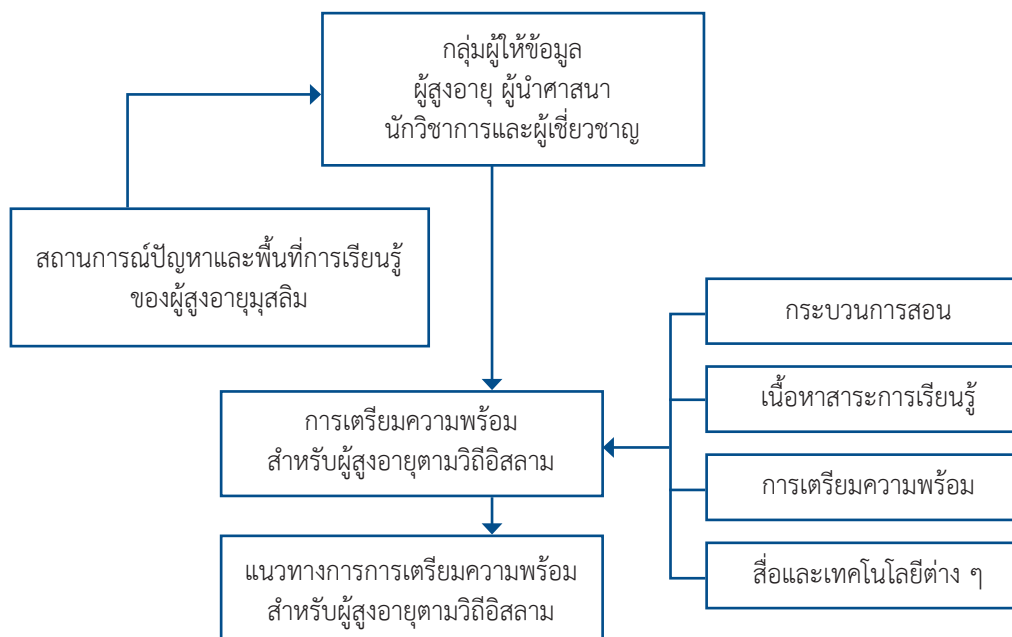
(Qur'an, Surah Al-'Alaq, 96, 1-5)

ความว่า : จงอ่านเถิดในพระนามแห่งองค์อภิบาลของเจ้าผู้ทรงบันดาลทรงสร้างมนุษย์มาจากก้อนเลือดก้อนหนึ่ง จงอ่านเถิด พระผู้อภิบาลของเจ้านั้นเป็นผู้ทรงเกียรติยิ่งทรงสอนมนุษย์ด้วยปากกา ทรงสอนมนุษย์ในสิ่งที่เขาไม่รู้ (อัลอะลัก: 1-5) ซึ่งสะท้อนการให้ความสำคัญกับความรู้ การแสวงหาความรู้ในศาสนาอิสลาม และผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามที่จะต้องแสวงหาความรู้ที่จะมาเติมเต็มความสมบูรณ์การดำเนินชีวิตประจำวันและชีวิตหลังความตายที่สมบูรณ์ที่สุดสำหรับผู้ที่เป็นมุสลิม สอดคล้องกับ Pichyaiphaiboon (2018) อิสลาม คือ วิถีชีวิตไม่ใช่แค่ศาสนา มุสลิมถือว่าไม่ว่าโลกจะเปลี่ยนไปอย่างไร อิสลามไม่เคยล้าสมัย หรือทันสมัยแต่อิสลาม คือ ความนำสมัย มุสลิมจึงมีหน้าที่ต้องศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังนั้นการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุนั้น จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องทำความเข้าใจ โดยเฉพาะสภาพปัญหาในการจัดการการศึกษาอิสลาม พบว่า แนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาอิสลามควรพัฒนาในประเด็นดังนี้ 1) ด้านสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะการสร้างบรรยากาศเพื่อเป็นเวทีในการพูดคุยแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชน ผ่าน บ้าน มัสยิด และโรงเรียนให้มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อการอบรมขัดเกลาผู้เรียน 2) ด้านปัจจัยนำเข้าการบริหารหลักสูตรอิสลามศึกษานำหลักการบูรณาการมาปรับใช้ให้เหมาะสมและนำไปใช้ประโยชน์ได้ 3) การเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ และ 4) การรับรองมาตรฐานการจัดการศึกษา

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) แบบปรากฏการณ์วิทยา (phenomenological research) โดยมุ่งเน้นศึกษาประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ประสบการณ์ชีวิตเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา โดยได้ดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล จำนวน 20 คน ตามแนวคิดของ (Lincoln & Guba, 1978) ประกอบด้วย

กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 15 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ 1) เป็นผู้สูงอายุที่ขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาผู้สูงอายุในพื้นที่ 2) มีอายุระหว่าง 60-70 ปี และ 3) มีประสบการณ์และเข้าร่วมกลุ่ม 5 ปีขึ้นไป

กลุ่มผู้นำศาสนา จำนวน 2 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกดังนี้ 1) ต้องมีบทบาทเกี่ยวกับการพัฒนาผู้สูงอายุมุสลิมในพื้นที่ เช่น คณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด ผู้นำศาสนา และกลุ่มนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ เป็นนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญและมีประสบการณ์การทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุในพื้นที่

ส่วนการกำหนดความอิมตัวของข้อมูลในการวิจัยผู้วิจัยพิจารณาที่ขนาดความเพียงพอของข้อมูลที่ไม่มีอะไรเหลือให้เรียนรู้ได้อีก โดยผู้วิจัยไม่พบแนวคิดหรือรูปแบบข้อค้นพบอื่น ๆ ที่เกิดจากความซับซ้อนของข้อมูลจากการวิจัย (Sutheewasinon & Pasunon, 2016) นอกจากนี้จะต้องเป็นผู้ที่สมัครใจให้ข้อมูลและยินยอมเข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย 4 ตอน จำนวน 35 ข้อ คือ คำถามข้อมูลทั่วไป คำถามเกี่ยวกับสถานการณ์ปัญหาและความต้องการในการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิม คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิม และข้อเสนอแนะ และ 2) แบบสัมภาษณ์สำหรับผู้เชี่ยวชาญ ประกอบด้วย 3 ตอน จำนวน 34 ข้อ คือ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิม และข้อเสนอแนะ ส่วนการพิจารณาความตรงและความสอดคล้องเชิงเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 4 คน ได้แก่ 1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านอิสลามศึกษา 2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา 3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านผู้สูงอายุ และ 4) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการพัฒนาโปรแกรม เพื่อตรวจสอบและเพื่อคัดเลือกเฉพาะข้อคำถามที่มีความสอดคล้องกับเนื้อหาของการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล เมื่อโครงร่างการวิจัยได้ผ่านกระบวนการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการศึกษาในมนุษย์ของวิทยาลัยสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา (SCPHYLRB-2566/235) ผู้วิจัยให้การพิทักษ์ผู้ให้ข้อมูลทุก ๆ รายตลอดกระบวนการดำเนินการวิจัย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) กระบวนการก่อนสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างความสัมพันธ์อันดีเพื่อให้เกิดความไว้วางใจระหว่างผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์และตามความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูล โดยจะต้องผ่านการยินยอมจากผู้เข้าร่วมโปรแกรมการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามหรือผู้ดูแลหรือผู้แทนตามกฎหมาย โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการอธิบายชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การวิจัย ขั้นตอนกระบวนการวิจัย กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล ประเด็นที่จะสัมภาษณ์ ขอบเขตการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยกับผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยมีกระบวนการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ด้วย การทักทายแนะนำตัวและชี้แจงวัตถุประสงค์โดยใช้ภาษาที่ง่ายต่อการเข้าใจ การอธิบายสิทธิต่าง ๆ และลงนามยินยอมในการให้ข้อมูลตามแนวทางปฏิบัติที่ผ่านจริยธรรม การรักษาความลับ การทำลายข้อมูลเมื่อเสร็จสิ้น และขออนุญาตบันทึกเสียง

2) กระบวนการระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเชิญผู้ให้ข้อมูลร่วมรับฟังและสังเกตการสัมภาษณ์กับกลุ่มให้ข้อมูล และร่วมกันสังเกตปฏิกริยาการตอบสนองของผู้ให้ข้อมูลขณะการให้ข้อมูลต่อผู้วิจัย เพื่อให้สามารถบอกกล่าวหรือยุติการให้ข้อมูลได้ทุกเมื่อ หากพิจารณาว่ากระบวนการดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหรือเกิดความวิตกกังวลขณะการให้ข้อมูล โดยจะเริ่มต้นการสัมภาษณ์ด้วยการพูดคุยเปิดประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ตามลำดับ สรุปการสัมภาษณ์และยืนยันข้อมูลต่อกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสืบค้นข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องประเด็นที่สามารถเชื่อมโยงกับวัตถุประสงค์การวิจัย

3) กระบวนการหลังจากการสัมภาษณ์ผู้วิจัยดำเนินการสรุปผลการวิจัย และการคืนข้อมูลให้ผู้ให้ข้อมูล เพื่อพิจารณารายละเอียดที่เกี่ยวกับประเด็นคำตอบที่ได้จากการสัมภาษณ์ประกอบการตัดสินใจในการยืนยันข้อมูลในการวิจัย เพื่อดำเนินการแก้ไขปรับปรุงข้อมูลที่อาจจะเกิดความคลาดเคลื่อนจากกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้รับผลการวิจัยที่ได้จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย โดยการรวบรวมไฟล์เสียงและข้อมูลที่ได้ออกจากการถอดคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมาประมวลผล เพื่อแจกแจงจัดกลุ่มข้อมูล ตรวจสอบความถูกต้อง โดยเทียบกับไฟล์เสียงอย่างน้อย 1 ครั้ง และทำความเข้าใจกับข้อมูล สรุปประเด็นสำคัญเพื่อวิเคราะห์และตีความเนื้อหาของข้อมูลระบุข้อความที่สัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการวิจัยและแนวคิดการวิจัยเป็นหลักในการวิเคราะห์ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการยึดหลักตรรกะเทียบเคียงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และงานวิจัยควบคู่กับบริบทของพื้นที่วิจัย จากนั้นจึงนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (analytical description) ด้วยการเรียบเรียงผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และนำเสนอประเด็นหลัก ประเด็นย่อย สรุปผลการวิจัยให้ครอบคลุมสาระสำคัญของข้อมูล และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก

ผลการวิจัย

จากการวิจัยสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา มีรายละเอียดผลการวิจัยดังนี้

1. สถานการณ์ปัญหาของผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า

1.1 ขาดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้ทั้งในเรื่องศาสนาและการปฏิบัติในการดูแลและเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุมุสลิม ทั้งนี้เนื่องจากผู้สูงอายุในพื้นที่มักจะรับภาระในการดูแลบุตรหลาน เพราะพ่อแม่ของบุตรหลานจะต้องออกไปทำงานเลี้ยงชีพนอกพื้นที่และประเทศมาเลเซีย ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ปัญหาการศึกษาศาสนา ปัญหาสิ่งแวดล้อมในครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ศาสนาของผู้สูงอายุ เช่น ต้องเลี้ยงหลาน เพราะลูก ๆ ต้องไปทำงานนอกบ้าน บางบ้านก็ไปทำงานที่ประเทศมาเลเซีย กลับปีละ 1 ถึง 2 ครั้ง...” (E03) “...ผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่การศึกษาต่ำ ยากจน ไม่ค่อยกระตือรือร้นชอบทำตามคนส่วนใหญ่...” (E05) “...ปัญหาการเรียนรู้ศานายังพอใช้ยังต้องพัฒนาอีกหลาย ๆ ด้าน...” (E015)

1.2 สภาพแวดล้อมทางสังคมไม่เอื้อต่อการศึกษาเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง เพื่อเตรียมความพร้อมการเข้าสู่วัยสูงอายุ ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ชาวบ้านอยู่แบบสบาย ๆ ไม่มีชมรมไม่มีกิจกรรมทำปละเวลาผ่านไปวัน ๆ ส่งผลต่อการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุ และส่วนใหญ่ไม่ค่อยใส่ใจในชีวิตจริง ปละเลยตามเลยไม่มีรู้จักครองตนให้เหมาะสมกับวัยที่อายุเพิ่มขึ้นบางคนดีบางส่วนหนึ่งเป็นส่วนน้อยเข้ารับฟังการเรียนรู้พัฒนาและ และเรียนรู้ศาสนา แต่ส่วนใหญ่ไม่เอาเรียนเรื่องศาสนาก็ไม่สนใจ...” (E01)

1.3 สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้ผู้สูงอายุบางครอบครัวขาดรายได้ โดยอาศัยเงินจากเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุในแต่ละเดือนมาในการดำรงชีพแต่ละวัน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ปัญหาด้านเศรษฐกิจไม่ค่อยดีทำให้ลูกหลานต้องออกไปทำงานต่างจังหวัดทำให้ไม่มีเวลาดูแลพอสมควร ปัญหาครอบครัวแตกแยก ไม่มีผู้ดูแลบุตรหลาน

จนกลายเป็นภาระของผู้สูงอายุ...” (E015) “...รายได้ในครอบครัวต่ำไม่พอในการใช้จ่ายขาดความรู้ในการดูแล สุขภาพ...” (E09) “...ผู้สูงอายุโดยส่วนใหญ่ในจังหวัดนครราชสีมา มีรายได้น้อย อยู่ได้กับเงินเบี้ยเลี้ยงคนชรา การเรียน ศาสนามีน้อยไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงที่เป็นอยู่...” (E07) 4) ปัญหาด้านสุขภาพและการดูแลสุขภาพ เพื่อ เตรียมความพร้อมการเข้าสู่วัยสูงอายุ ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ผู้สูงอายุจะขาดการดูแลและการอยู่ที่ถูกต้อง ขาดการส่งเสริมสุขภาพโดยเฉพาะด้านจิตใจ ส่วนหนึ่งลูกหลานก็ไม่เข้าใจการเปลี่ยนแปลงสภาพของผู้สูงอายุทำให้ การปฏิบัติ และการส่งเสริมการดูแลตนเองของผู้สูงอายุไม่ถูกต้อง...” (E012) “...ขาดความรู้ในเรื่องการดูแลสุขภาพ เป็นไปตามคนเขา (ชาวบ้าน) ไม่มีผู้รู้จริงที่มาสอน ปัญหาอายุมากไม่ได้รับคำชี้แนะ...” (E013)

2. ความรู้และพื้นที่การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา จากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ผู้วิจัยขอนำเสนอรายละเอียดผลการวิจัยดังนี้

2.1 ความรู้ที่ผู้สูงอายุมุสลิมจะต้องเรียนรู้ ศาสนาอิสลามส่งเสริมและกระตุ้นเตือนให้มุสลิมทุกคนศึกษา หาความรู้ทุกด้านตลอดเวลา ทั้งความรู้ทางธรรม เช่น การปฏิบัติตนตามหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติ รวมทั้ง การดำเนินชีวิตตามแนวทางของท่านนบีมุหัมมัด ส่วนทางโลก เช่น การพัฒนาตนเอง การดูแลตนเอง การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือสังคมอื่น ๆ เป็นต้น ซึ่งทั้งสองส่วนจะต้องมีความสมดุลกัน และไม่แยกออกจากกัน โดยมีประเด็นดังนี้

2.1.1 การเรียนรู้หลักปฏิบัติ เป็นหลักการที่จะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดควบคู่กับความศรัทธาที่มี ต่อพระผู้เป็นเจ้า (พระองค์อัลลอฮ์) การปฏิบัติของผู้สูงอายุมุสลิมจะมุ่งเน้นเพื่อพระองค์อัลลอฮ์ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเพื่อปกป้องตนเองให้ห่างไกลจากความชั่ว และขัดเกลากิเลส ซึ่งจะเรียกว่า “รูกนอิสลาม” มี 5 ประการ ได้แก่ การปฏิญาณตนต่อพระเจ้า การละหมาด การถือศีลอด การบริจาค (ซะกาต) การประกอบพิธีฮัจญ์ ณ ประเทศ ซาอุดีอาระเบีย ประการดังกล่าวถือเป็นแนวทางผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามจะต้องศรัทธาและปฏิบัติ ดังคำกล่าวที่ ปรากฏดังต่อไปนี้ “...เนื้อหาที่จำเป็นด้านศาสนาอิสลามมากที่สุด การแปลคำศัพท์ภาษาอาหรับ เพื่อจะได้ทราบ เข้าใจบทบัญญัติว่าได้อะไรแก่เรา การท่องจำอัล-กุรอาน การอ่านอัล-กุรอานของผู้สูงอายุ...” (R01) และ “... การละหมาดให้ถูกต้อง และการดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม...” (E014) หลักปฏิบัติดังกล่าวผู้สูงอายุมุสลิมจะต้อง สามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ผ่านการศึกษาเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น เรียนรู้จากผู้รู้ เรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ตนเองสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...การเรียนรู้ศาสนาให้ปฏิบัติ ได้หลักการ และดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม...” (R02) และ “...ความกระตือรือร้นในการใฝ่รู้ การดูแลตนเอง การปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลาม...” (A02) ดังนั้นการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจะต้องได้รับการอบรมจากผู้รู้ในศาสนา อิสลามเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้หลักทฤษฎี และสามารถประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจได้อย่างถูกต้อง และ สมบูรณ์แบบตามหลักการอิสลาม ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...การเรียนรู้ศาสนาทั้งอากิเดาะห์ (หลักศรัทธา) และการปฏิบัติ (หลักปฏิบัติ) ในชุมชน...” (A03) ทั้งตนเองและบุคคลรอบข้างให้มีความรู้ในหลักการปฏิบัติ และได้ประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง

2.1.2 การเรียนรู้หลักศรัทธา หรือที่เรียกว่า “รูกนอิหม่าม” มี 6 ประการ ได้แก่ การศรัทธาในพระเจ้า หรือองค์อัลลอฮ์ การศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ต่าง ๆ (เช่น คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น) การศรัทธาในบรรดามลาอิกะฮ์ (ทูตสวรรค์) ของพระเจ้า การศรัทธาในวันสุดท้ายแห่งการตัดสินโลกนี้จะถึงจุดจบ หรือ วันสิ้นโลก และการศรัทธาต่อการกำหนดสถานะของพระเจ้า ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...เนื้อหาที่จำเป็น เตรายึด (หลักศรัทธา) ฟิกส์ (หลักปฏิบัติ) ตัจเวต (หลักการอ่านภาษาอาหรับ) อัล-ฮาดิษ (การปฏิบัติตามวิถีของท่าน ศาสดา) เป็นต้น เนื้อหาเหล่านี้เพื่อเตรียมความพร้อมสู่โลกหน้า...” (A02) และ “...เข้าใจในเนื้อหาอัล-กุรอาน และ อัล-ฮาดิษ ด้านการดูแลสุขภาพ การวางแผนทางการเงิน...” (A01) และ “...การเรียนรู้หลักอากิเดาะห์ (หลักศรัทธา) ของผู้สูงอายุ ให้จิตใจให้ปลอดโปร่ง การเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง...” (R01) หลักการดังกล่าวถือเป็นหลักการสำคัญที่ ผู้สูงอายุมุสลิมจะต้องเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมในการเป็นผู้สูงอายุที่สมบูรณ์แบบในแบบฉบับผู้ที่นับถือศาสนา อิสลาม

2.1.3 การเรียนรู้หลักการดำเนินชีวิตของศาสนามุสลิม เป็นการเรียนรู้ในวิถีการดำเนินชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของผู้สูงอายุมุสลิม เช่น การเริ่มต้นชีวิตของเช้าวันใหม่จนถึงช่วงเวลาก่อนนอน ค่ำคืน การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวัน อาทิ การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การเดินทาง การเข้าสังคมหรือคลุกคลีกับผู้อื่นในสังคม เหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามได้ยึดมั่นเป็นแบบฉบับ ตัวอย่างจากท่านศาสดา ในทุกสิ่งทีเล็กและใหญ่ที่ท่านศาสดาได้ทรงปฏิบัติไว้มาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตสำหรับมุสลิมทุกคน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...เรื่องวิถีชีวิตอิสลามในด้านความเป็นอยู่ การกิน การดูแลสุขภาพ การสอนลูกหลาน (เรียนรู้เด็กในบ้าน) การทำตัวเป็นต้นแบบที่ดีให้แก่บุคคลอื่น...” (E01) และ “...องค์ความรู้เกี่ยวกับการยึดหลักความเป็นอยู่ตามศาสนาอิสลาม การดูแลตนเองทางอารมณ์ เพราะชาวมุสลิมตายแล้วชีวิตจะกลับไปหาอัลลอฮ์เพื่อพิจารณาเรื่องความดีความชอบเข้าสวรรค์หรือนรก และทุกคนมีเป้าหมายมุ่งสู่สวรรค์ของพระองค์อัลลอฮ์...” (A03) จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติตามหลักศรัทธา หลักปฏิบัติ และหลักคุณนะฮ์ (การดำเนินตามแนวทางท่านศาสดา) จะต้องสอดคล้องกันเพื่อเติมเต็มการปฏิบัติของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...การเรียนรู้เรื่องการอยู่การใช้ชีวิตให้มีความสุขชีวิตหลังเกษียณ การอ่านอัล-กุรอานที่ถูกต้องทำความเข้าใจในหลักการปฏิบัติในถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลาม เช่น การละหมาดให้ถูกต้อง การดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม การปฏิบัติของผู้สูงอายุมุสลิมในชีวิตประจำวัน...” (E06)

2.2 พื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล พบว่า เป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม โดยจะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้อัล-กุรอาน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการต่าง ๆ ในศาสนาอิสลาม ทั้งการปฏิบัติและจิตวิญญาณแก่ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมเรียนรู้ ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ อาทิเช่น การเรียนรู้ผ่านผู้รู้ในรูปแบบออนไซต์ตามมัสยิด พื้นที่สาธารณะ สถาบันปอเนาะ บ้านผู้รู้ และการเรียนรู้ในรูปแบบการรวมกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.2.1 สถานที่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) สถาบันปอเนาะ เป็นพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม ที่มีลักษณะเป็นหอพักหรือบ้านที่สร้างขึ้นในบริเวณพื้นที่ของสถาบันปอเนาะ เพื่อเป็นที่พักศิษย์ระหว่างเข้ามาเรียนรู้อิสลาม โดยจะสร้างใกล้ ๆ บริเวณบ้านโต๊ะครู (ผู้รู้) ปอเนาะในปัจจุบันจะมีทั้งปอเนาะสำหรับผู้สูงอายุ และปอเนาะสำหรับเด็กเยาวชนที่เข้ามาเรียนรู้อิสลามเช่นเดียวกัน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ถ้าปอเนาะที่ปอเนาะมุณีเนี่ยก็จะมียุวกกลุ่มที่มาจากภาคกลางที่เป็นกลุ่มผู้สูงวัย โดยเฉพาะคนหลังจากเกษียณ เขาก็จะเลือกที่จะมาอยู่ปอเนาะนะครับ ด้วยเหตุผลที่อยากจะมาเรียนรู้ทางด้านศาสนา อัล-กุรอาน กิตาบ (หนังสือเกี่ยวกับศาสนาและหลักการต่าง ๆ) ที่ปอเนาะมุณี (ยะหริ่ง) เขาก็จะมี ประมาณ 10 หลัง ที่จะเป็นปอเนาะสำหรับกลุ่มผู้สูงวัย...” (A02) และ “...เรียนกิตาบแล้วก็อัล-กุรอาน แล้วก็ถ้าเกิดเป็นกลุ่มอื่น ๆ ในภาคใต้ก็มีบ้างที่มาอยู่ที่ปอเนาะ เพราะว่าเหมือนจะรู้ดีกว่าได้ประโยชน์ ในแง่มุมของศาสนา...” นอกจากนี้ผู้สูงอายุมุสลิมผู้หญิงมักจะมีการเรียนที่ปอเนาะเช่นเดียวกับผู้สูงอายุมุสลิมผู้ชาย สัดส่วนผู้สูงอายุผู้หญิงจะมีมากกว่าที่มีการรวมกลุ่มเรียนรู้ตามพื้นที่การเรียนรู้ที่เป็นสถาบันปอเนาะ ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...นอกจากปอเนาะที่เห็นในชุมชนจะมีการตั้งกลุ่มเล็ก ๆ ของผู้สูงวัยที่เขาตั้งกลุ่มอาจจะมีการเรียนอัล-กุรอานหรือว่าอาจจะเชิญผู้รู้ที่เป็นผู้หญิง ส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิง...” (E09) ดังนั้นสถาบันปอเนาะจึงเป็นพื้นที่การเรียนรู้อีกหนึ่งสถานที่ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุที่ต้องการเตรียมความพร้อมตนเองทั้งในด้านความรู้และทักษะการดำเนินชีวิตในช่วงบั้นปลายของชีวิตในหนทางของเชื่อที่ตนเองนับถือศรัทธาได้

2) มัสยิด และพื้นที่สาธารณะ เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการปฏิบัติศาสนกิจ การละหมาด การเรียนรู้อิสลาม นอกจากนี้มัสยิดยังเป็นพื้นที่สำหรับการจัดกิจกรรมประเพณีทางศาสนา การแต่งงาน การประชุม ตลอดจนจนถึงกิจกรรมอื่น ๆ ของสมาชิกในชุมชน อาทิเช่น เป็นพื้นที่เรียนรู้อิสลามของเด็กและเยาวชนที่เรียกว่า ตาดีกา (โรงเรียนสอนจริยธรรมอิสลาม) การประชุมของสมาชิกในชุมชน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ถ้ามีการรวมตัวแบบหลวม ๆ อันนี้อาจจะมีมัสยิดกลางยะลาที่มี นิบบงบารูกีมี เพราะว่าเราจะมา ทุกอาทิตย์จะมารวมกัน แล้วก็มา

กอดัมอัล-กรุอาน...” (E15) และ “...กลุ่มผู้สูงวัยเฝ้าไปรวมตัวที่มีสติในช่วงเวลาสมัคร (เวลาละหมาดคำ) แล้วก็หลังละหมาดในชุมชนของเราก็จะมีสัปดาห์ละประมาณสองครั้งนะครับ ซึ่งจะมีการเชิญบาบอ (ผู้รู้ทางศาสนา) มาให้ความรู้ศาสนา นะครับ มาสอนกิตาบ เขาจะทำการอย่างต่อเนื่อง นะครับ 2 คีนก็จะมีการมี กลุ่มผู้สูงอายุเยอะเป็นพิเศษ...” (A01) ดังนั้นมีสติจึงเป็นพื้นที่ที่เป็นจุดศูนย์รวมของกลุ่มคนทุกช่วงวัย ทั้งในด้านความศรัทธาและกิจกรรมทางสังคมของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามนับตั้งแต่ยุคสมัยของท่านศาสดานบีมุฮัมมัดจนถึงปัจจุบัน ส่วนพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะของผู้สูงอายุมุสลิม เป็นการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของผู้อายุ ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...มีการรวมกลุ่มที่จัดที่ใดที่หนึ่งตามความเหมาะสม...” (R02) และ “...จัดในพื้นที่ของชุมชนที่ผู้สูงอายุเข้าถึงง่าย เช่น ลานอเนกประสงค์ในชุมชน...” (R01) และซึ่งพื้นที่ดังกล่าวเป็นทั้งพื้นที่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุและเป็นพื้นที่ในการพักผ่อนหย่อนใจของผู้สูงอายุไปด้วย

3) กลุ่มหะละเกาะฮฺ หรือกลุ่มการเรียนรู้ศาสนาตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น บ้าน ห้องประชุม มีสติ เป็นต้น โดยกิจกรรมหะละเกาะฮฺเป็นกิจกรรมในการขัดเกลาจิตใจ และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามท่านนบีมุฮัมมัด ซึ่งได้เริ่มกิจกรรมและสืบทอดกันต่อมานับตั้งแต่อดีตจนกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ส่วนใหญ่เด่นคืออัลกรุอาน แต่ถ้ากิตาบไปเรียนบ้าน ผมยังไม่เคยเห็นนะ แต่ถ้าไม่ไปปอเนาะก็จะไปบ้านผู้รู้ แล้วก็อาจจะมีการรวมกลุ่มกัน...” (A02) โดยกิจกรรมจะลักษณะการนัดหมายรวมกลุ่มกันและนั่งเป็นวงกลม เพื่อเรียนรู้ อัล-กรุอาน เรียนรู้หลักการต่างๆ ในอิสลาม และเรียนรู้ความรู้ทั่วไปที่สามารถนำมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน โดยจะมีผู้นำหะละเกาะฮฺ จะเป็นผู้มอบหมายเนื้อหาสาระในการเรียนรู้แก่ผู้เข้าร่วม เช่น การศึกษาเกี่ยวกับอัล-ฮาดีษ สถานการณ์ปัจจุบัน มารยาทของท่านศาสดา ความหมายของอัล-กรุอาน เป็นต้น (Laeheem, et al, 2019) ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...การตั้งกลุ่มเล็ก ๆ ของผู้สูงวัยที่เขาตั้งกลุ่มอาจจะมีการเรียนอัล-กรุอาน นะครับ หรือว่าอาจจะเชิญผู้รู้มาสอน ผู้เรียนส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงนะครับ ก็จะตั้งวงมาเรียน คล้ายคล้ายกับทำหะละเกาะฮฺ ทำมาแล้วก็ แต่ว่าจะมีผู้รู้ที่เขาเชิญมาเป็นครั้งเป็นคราว...” (E01) และ “...ส่วนใหญ่ที่เห็นก็จะเป็นการเรียนรู้ อัล-กรุอานเขาก็จะไปอย่างเช่นในเคสที่บ้านก็จะมีคนที่สามารถสอนอ่าน ซึ่งคนผู้สูงอายุเขาก็จะไปหาไปเรียน บ้านผู้รู้ (โต๊ะครู) นะครับ...” (R02) ดังนั้นกลุ่มหะละเกาะฮฺจึงเป็นพื้นที่การเรียนรู้ที่สามารถเติมเต็มการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุมุสลิมให้เกิดการรับรู้เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของตนเองไปสู่การพัฒนาตนเองให้มีความพร้อมในการเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพได้

2.2.2 สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) พื้นที่สื่อออนไลน์ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม โดยเฉพาะกลุ่ม “ผู้สูงอายุใหม่” ซึ่งมักได้รับการสนับสนุนจากบุตรหลานในการเข้าถึงเนื้อหาผ่านการถ่ายทอดสด (Live) เช่น รายการการเรียนรู้ศาสนา หรือกิจกรรมการเรียนรู้อื่น ๆ ทางสื่อสังคมออนไลน์ เช่น (YouTube) และ (Facebook) โดยในกรณีของ (YouTube) ผู้สูงอายุมุสลิมบางรายสามารถใช้งานด้วยตนเอง ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...ปัจจุบันไลฟ์สดมีบทบาทในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุใหม่ในปัจจุบัน ลูกหลานเปิดให้ฟัง...” (E011) และ “...ยูทูปนี่ก็ลูกหลานเปิดให้หรือว่าเปิดเอง ถ้าคนที่ผมเคยสัมผัสด้วยจะเปิดเอง แต่จะเปิดเองไม่ได้อาจจะเป็นคนที่สูงวัยมาก ๆ...” (E010) และ “...สื่อเฟซบุ๊กก็จะเป็นสิ่งที่กลุ่มผู้สูงไม่สามารถเข้าถึงโดยง่ายนะครับ แต่ถ้าอะไรที่มันจะง่ายหน่อยก็จะเป็นพวก ไลน์ที่ผมเห็น นะครับ ที่เขาจะจัดตั้งเป็นกลุ่มไลน์ แล้วก็มีการเรียนรู้...” (E08) แต่บางรายต้องอาศัยการช่วยเหลือจากบุตรหลาน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากหรือมีข้อจำกัดทางด้านเทคโนโลยี

2) พื้นที่สื่อสาธารณะ ซึ่งจะเป็นสื่อวิทยุที่ยังคงมีบทบาทอยู่บ้าง แต่ก็ลดน้อยลงจากอดีตไปมาก แต่ก็ยังคง พบว่า ผู้สูงอายุมุสลิมบางรายยังนิยมฟังรายการจากวิทยุในชีวิตประจำวัน ดังคำกล่าวที่ปรากฏดังต่อไปนี้ “...วิทยุผมเคยเห็นนะในปัจจุบัน แต่เมื่อเทียบกับอดีตเหมือนจะน้อยลงเยอะ แต่ยังเห็นภาพเวลาที่ไปบ้านเพื่อนก็จะมีผู้สูงอายุที่เขาใช้วิธีการ เปิดฟัง วิทยุ...” (A03) และ “...เท่าที่สังเกตมาจากคุณแม่ก็จะมีการ

กลุ่มออนไลน์มีไลน์กลุ่มในการแลกเปลี่ยนข้อมูล แล้วก็หลัง ๆ ผมก็จะเห็นมิติของการเรียนรู้ศาสนา ผ่านออนไลน์ เช่น มีผู้รู้ท่านหนึ่งที่อาจจะอยู่ตะวันออกกลาง แล้วก็เขาสอนจากที่นั่น แต่ว่าคนบ้านเราที่สนใจก็จะมีกรเข้ากลุ่มเพื่อเรียนรู้ศาสนาอันนี้ผมคิดว่าอันนี้เป็นมิติใหม่...” (A02) จะเห็นว่าแอปพลิเคชัน "ไลน์" (LINE) เป็นช่องทาง การสื่อสารที่เข้าถึงง่ายและแพร่หลายมากที่สุดในกลุ่มผู้สูงอายุมุสลิม

3) พื้นที่สื่อจิตวิญญาณ โดยมีการจัดตั้งกลุ่มไลน์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและจัดกิจกรรม การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มใหม่ของการเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลที่กำลังขยายตัวในกลุ่มผู้สูงอายุ อย่างชัดเจน

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่องสถานการณ์ปัญหาและพื้นที่การเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมในการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา ในครั้งนี้ทำให้ได้ข้อค้นพบที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1. สถานการณ์ปัญหาของผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนครราชสีมา มีผลการวิจัยดังนี้

1.1 ผู้สูงอายุมุสลิมการขาดโอกาสในการศึกษาเรียนรู้อิสลาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมุสลิมจำนวนไม่น้อย ยังขาดโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้ด้านศาสนาอิสลามและการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างเหมาะสม โดย ปัจจัยสำคัญมาจากพื้นฐานทางการศึกษาที่ไม่เพียงพอในอดีต สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Phimtra et al. (2018) ซึ่งสะท้อนข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์รายหนึ่งว่า “สมัยก่อนเรียนอยู่ในวัดจบประถมศึกษาปี 4 หนังสือก็ไม่ค่อยรู้เรื่องยิ่งไม่ได้เรียนมาทำงานอย่างเดียวไม่ได้เรียนหนังสือ” สถานการณ์ดังกล่าวยังได้รับผลกระทบเพิ่มเติม จากบริบททางครอบครัว โดยเฉพาะในกรณีของผู้สูงอายุที่ต้องรับภาระในการดูแลหลานแทนบุตรหลานที่ไปประกอบอาชีพ ในต่างพื้นที่หรือต่างประเทศ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีเวลาและโอกาสในการเรียนรู้ด้านศาสนาลดลง นอกจากนี้ Laehheem et al. (2019) ยังชี้ให้เห็นถึงการขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักศรัทธา หลักศาสนบัญญัติ และหลักจริยธรรม อิสลาม นอกจากนี้ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมในครอบครัวและข้อจำกัดด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ ที่ต้องพึ่งพารายได้ จากตนเองเป็นหลัก ดังที่ Junsang (2020) ระบุว่า ผู้สูงอายุที่อยู่เพียงลำพัง หรือมีบุตรที่อพยพไปทำงานในที่อื่น ยังคงต้องพึ่งพาตนเองในการดำรงชีวิต จากข้อเท็จจริงดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าศักยภาพในการเรียนรู้ศาสนาของ ผู้สูงอายุมุสลิมยังอยู่ในระดับต่ำ และจำเป็นต้องได้รับการส่งเสริมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต ของผู้สูงอายุให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืนตามหลักศาสนาอิสลาม

1.2 สภาพแวดล้อมทางสังคมไม่เอื้อต่อการศึกษาเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุมุสลิม ผลการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุขาดกิจกรรมหรือชมรมที่มีบทบาทในการส่งเสริมและชักชวนให้ผู้สูงอายุเตรียมความพร้อมเข้าสู่ วัยสูงอายุอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น การสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมและการจัดสถานที่เรียนรู้ที่เอื้อต่อผู้สูงอายุจึงถือ เป็นปัจจัยสำคัญในการจัดการศึกษาในช่วงวัยดังกล่าว สอดคล้องกับ (Booranavitayaporn, 2022) ที่ได้กล่าวถึง ผู้สูงอายุจำนวนไม่น้อยยังคงใช้ชีวิตอย่างปราศจากเป้าหมาย ขาดการตระหนักรู้ในการดูแลสุขภาพของตนเองให้ สอดคล้องกับวัยมีเพียงกลุ่มน้อยเท่านั้นที่แสดงความสนใจในการเรียนรู้ด้านศาสนาและการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เปิดกว้างและเคารพความเป็นปัจเจกบุคคลของผู้สูงอายุจะช่วยส่งเสริม การมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติและก่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมอย่างแท้จริง (Gau, 2022)

1.3 สภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำทำให้ผู้สูงอายุบางครอบครัวขาดรายได้ ผลการวิจัยพบว่า ภาวะเศรษฐกิจที่ ถดถอยส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ และพึ่งพาเบี้ยยังชีพเป็นรายได้หลักในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพเพื่อหารายได้เลี้ยงดูตนเอง สอดคล้องกับ Chatrupativin (2018) ที่ระบุว่าสวัสดิการที่ผู้สูงอายุ ได้รับจากภาครัฐและครอบครัวยังไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการดำเนินชีวิต (Office of the Education Council Secretariat, 2021) นอกจากนี้ ในหลายครอบครัวยังพบว่าผู้สูงอายุมีบทบาทใน การดูแลหลาน เนื่องจากบุตรจำเป็นต้องเดินทางออกไปประกอบอาชีพในพื้นที่ห่างไกล ส่งผลให้ผู้สูงอายุขาดโอกาส

ในการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมในวัยสูงอายุ ดังนั้นการจัดระบบสนับสนุนทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กับการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึงเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

1.4 ปัญหาด้านสุขภาพและการดูแลสุขภาพ ผลการวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพราะขาดความรู้ ความเข้าใจ และการชี้แนะที่เหมาะสมในการดูแลตนเอง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายตามวัย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีความเสื่อมโทรมที่อธิบายว่า ปัญหาสุขภาพในผู้สูงอายุเป็นผลมาจากกระบวนการเสื่อมสภาพของอวัยวะในระดับเซลล์ เนื้อเยื่อ และระบบร่างกายจากการใช้งานมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้ประสิทธิภาพการทำงานของร่างกายลดลง และนำไปสู่ภาวะเจ็บป่วยต่าง ๆ Faculty of Medicine, King Chulalongkorn Memorial Hospital, Thai Red Cross Society (2018) และบุตรหลานยังขาดทั้งความเข้าใจในบริบทของผู้สูงอายุและเวลาที่จะทุ่มเทในการดูแล ส่งผลให้ผู้สูงอายุขาดการสนับสนุนที่จำเป็นในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุอย่างเหมาะสม ซึ่งนำไปสู่การเผชิญปัญหาด้านสุขภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่จำเป็นต้องได้รับการจัดการอย่างเป็นระบบ (Nammuang, 2017) นอกจากนี้ องค์ความรู้ด้านการดูแลสุขภาพตามหลักศาสนาอิสลามยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในมิติที่หลอมรวมระหว่างการดูแลสุขภาพกายและการปฏิบัติตนตามหลักศาสนาอย่างครบถ้วน อันเป็นแนวทางที่เอื้อต่อความสมบูรณ์ทั้งด้านร่างกายและจิตวิญญาณของผู้สูงอายุในบริบทสังคมมุสลิม

2. ความรู้และพื้นที่การเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมุสลิมตามวิถีอิสลามในจังหวัดนราธิวาส มีผลการวิจัยดังนี้

2.1 ความรู้ที่ผู้สูงอายุมุสลิมจะต้องเรียนรู้ คือ การปฏิบัติตนตามหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติ และดำเนินชีวิตตามแนวทางของท่านนบีมูฮัมมัด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) การเรียนรู้หลักศาสนบัญญัติ (อัลฟกฮ) เป็นหลักการที่จะต้องศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ควบคู่กับความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าด้วยความบริสุทธิ์ใจ เพื่อขัดเกลาจิตวิญญาณและปกป้องตนเองให้ห่างไกลจากความชั่วต่าง ๆ ซึ่งจะเรียกว่า “รูกอนอิสลาม” มี 5 ประการ คือ การปฏิญาณตนต่อพระเจ้า การละหมาด การถือศีลอด การบริจาค (ซะกาต) การประกอบพิธีฮัจญ์ ณ ประเทศซาอุดีอาระเบีย เมื่อมีอายุครบเกณฑ์ที่มีความรับผิดชอบได้ (Moohamud, 2013) มุสลิมทุกคนจะต้องปฏิบัติ นอกจากนี้ (Laeheem, 2018) ได้กล่าวการมีความพร้อมด้านความเชื่อและการปฏิบัติที่ถูกต้องในการเตรียมความพร้อมเข้าสู่วัยสูงอายุที่มีความพร้อมทั้งโลกปัจจุบันและชีวิตหลังความตาย

2) การเรียนรู้หลักศรัทธา (อัลอะกีดะฮ) หรือเรียกว่า “รูกอนอีหม่าม” มี 6 ประการ การศรัทธาในพระเจ้า หรือองค์อัลลอฮ์ การศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ต่าง ๆ (เช่น คัมภีร์อัลกุรอาน เป็นต้น) การศรัทธาในบรรดามาลาอิกะฮ์ (ทูตสวรรค์) ของพระเจ้า การศรัทธาในวันสุดท้ายแห่งการตัดสินโลกนี้จะถึงจุดจบ หรือวันสิ้นโลก และการศรัทธาต่อการกำหนดสภาวะของพระเจ้า ซึ่ง Unthong (2017) ได้กล่าวว่าสรุปว่าพระองค์ทรงให้มนุษย์ได้คิดตัดสินใจเองว่าสิ่งไหนดีไม่ดีขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ เหตุการณ์ในปัจจุบันต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ก็เกิดจากสิ่งที่มนุษย์ได้เลือก และตัดสินใจที่จะทำเช่นนั้น ซึ่งปัญหาบ้านเมือง เศรษฐกิจ ความวุ่นวายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมแล้วเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำไว้ (Moohamud, 2013) ดังที่ได้ระบุไว้ในอัลกุรอาน ความว่า “และอันใดที่ท่านเราะสูลได้นำมาแก่พวกเจ้า ก็จงยึดถือเอาไว้ และอันใดที่เขาได้ห้ามพวกเจ้าก็จงละเว้นเสีย พวกเจ้าจงยำเกรงอัลลอฮ์เถิดแท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงเข้มงวดยิ่งในการลงโทษ” (Surah Al-Hashr:7) การที่ผู้สูงอายุมุสลิมมีความเข้าใจในหลักการศรัทธาที่ถูกต้องนั้น จึงเป็นส่วนสำคัญในการนำองค์ความรู้ทางหลักคิดของความเชื่อไปสู่การปฏิบัติที่ดีได้อย่างถูกต้อง

2.2 สถานที่ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม พบว่า เป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิมทั้งการปฏิบัติและจิตวิญญาณแก่ผู้สูงอายุที่เข้าร่วมเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ผ่านผู้รู้ในรูปแบบออนไลน์ตามมัสยิด พื้นที่สาธารณะ สถาบันปอเนาะ บ้านผู้รู้ในลักษณะการร่วมกลุ่ม ดังคำที่ว่า “การศึกษาเป็นเรื่องสำคัญและเป็น

หน้าที่ของมุสลิมทุกคนที่จะต้องเป็นทั้งผู้แสวงความรู้และเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ตลอดชีวิต” (Wongleka, 2025) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) สถาบันปอเนาะ พบว่า คำว่า ปอเนาะ มาจากรากศัพท์คำภาษาอาหรับว่า ฟุนดูค (فندق) หมายถึง ที่พัก หรือ โรงแรม ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษากรีกอาราบิก (Crico-Arabic) คำว่า Pandokein หมายถึง ที่พัก (Webster’s New International Dictionary : 981 อ้างถึงใน Alhusain (2009) เป็นที่พักพิงเล็ก ๆ ที่สร้างขึ้นมาเพื่อเป็นที่พักสำหรับผู้ที่มาเรียนรู้อิสลาม โดยจะสร้างขึ้นในพื้นที่ที่เป็นบริเวณหรือในอาณาเขตของบ้านโตะครู (ครูผู้ให้ความรู้) Malek (1994) กล่าวว่า ปอเนาะมีโครงสร้างที่ ประกอบด้วย บ้านโตะครู สถานที่เรียน ที่อาจจะที่บ้านโตะครูหรือสุเหร่าที่อยู่ในเขตปอเนาะและนอกจากนี้ยังมีรูปแบบการเรียนรู้ออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชันต่าง ๆ

2) มัสยิด ผลการวิจัยพบว่า มัสยิดเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและสังคมของชุมชนมุสลิม ทำหน้าที่ทั้งในการประกอบศาสนกิจ การเรียนรู้อิสลาม และการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น การแต่งงาน พิธีการศพ การประชุม และการเรียนรู้ของเยาวชนในพื้นที่ ดังนั้นมัสยิดจึงเป็นองค์กรที่สำคัญของศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นจากความศรัทธาเป็นพื้นฐาน (Lameo, 2020) สำหรับผู้สูงอายุมุสลิมมัสยิดเป็นพื้นที่สำคัญในการรวมกลุ่มเพื่อฟังธรรมและเรียนนิกิตากับผู้รู้ทางศาสนา เพื่อตอบสนองทั้งด้านจิตวิญญาณและการพักผ่อนของตนเอง ดังที่ Mookhamud (2013) ที่ว่าพื้นฐานอิสลามมีศาสนาและวัฒนธรรมเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวและเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เกิดการรวมตัวเพื่อสร้างวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมีความศรัทธาและปฏิบัติตามคำสอนทางศาสนาอย่างเคร่งครัด และยังสอดคล้องกับ Suasaming. (2015, อ้างถึงใน Lameo, 2020) ได้กล่าวว่าชุมชนมุสลิมขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ตามไม่อาจพัฒนาสังคม การเมือง การปกครอง หรืออื่นๆ ได้หากไม่มีมัสยิดเป็นศูนย์กลางหรือพื้นที่ปะการปะทะสังสรรค์ทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุมุสลิมอีกด้วย

3) กลุ่มหะละเกาะฮ ผลการวิจัยพบว่า หะละเกาะฮเป็นรูปแบบการเรียนรู้อิสลามในรูปแบบกลุ่ม เช่น บ้าน มัสยิด หรือห้องประชุม และในระบบออนไลน์ โดยเน้นการต้อเรียน (การฝึกอบรม) มะหับบะฮ (ความรักซึ่งกันและกัน) อิลมียะฮ (ความรู้) อุควะฮ (ความเป็นพี่น้อง) และต้อชกียะฮ (การขัดเกลาตนเอง) รวมทั้งเรียนรู้อัล-กุรอาน ฮาดิซ หลักศาสนาต่าง ๆ และความรู้ทั่วไปที่สามารถปรับใช้ในชีวิตประจำวันของตนเอง (Laehheem , 2018) และ (Mongkutvisut, 2008) การจัดกิจกรรมที่มีประโยชน์มากที่สุด คือ การจัดการเรียนรู้ในรูปแบบของกลุ่มทำให้เกิดการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การยอมรับความคิดเห็น การมีภาวะผู้นำในตนเอง สะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้แบบกลุ่มหะละเกาะฮเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการเตรียมพร้อมตนเองของผู้สูงอายุมุสลิมได้ ดังที่ Dalimunthe (2000) กล่าวว่า วิธีการหะละเกาะฮ (Halaqah) ยังคงถูกใช้ในสังคมมุสลิมจนถึงปัจจุบัน สอดคล้องกับ Booranavitayaporn (2022) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการเรียนรู้ในชีวิตประจำวันของผู้สูงอายุซึ่งชอบมากที่สุด คือ การเรียนรู้ในชั้นเรียน กลุ่ม-ชมรม เพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนานตามความสนใจเป็นหลัก ดังนั้นการจัดกิจกรรมการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุควรจัดให้เหมาะสมกับสภาพการณ์หรือบริบทของผู้เตรียมความพร้อมเป็นสำคัญจึงจะทำให้ผู้เข้าร่วมเกิดความสนใจและเข้าร่วมการเตรียมความพร้อมตนเองเพิ่มขึ้นได้

2.3 สื่อที่ใช้ในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม ผลการวิจัยพบว่า พื้นที่สื่อออนไลน์มีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมุสลิม โดยเฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุใหม่ที่สามารถเข้าถึงเนื้อหาทางศาสนาได้ผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น YouTube, Facebook และ LINE สอดคล้องกับ Kleechaya (2020) โปรแกรมที่เข้มาที่สุดคือ ไลน์ เฟซบุ๊ก และยูทูป โดยใช้สนทนา อ่านข่าวติดตามข่าวสาร สืบค้นข้อมูล การรู้เท่าทันสื่อดิจิทัลของผู้สูงอายุกลุ่ม 60-70 ปี อยู่ระดับปานกลาง และยังสอดคล้องกับ Phimtra et al. (2018) มองว่าผู้สูงอายุเรียนรู้จากสื่อโทรทัศน์และยังเรียนรู้จากการสังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากได้รับการสนับสนุนจากบุตรหลานในการใช้งานสื่อ LINE เป็นช่องทางที่ได้รับความนิยมสูงสุดในกลุ่มผู้สูงอายุ เนื่องจากใช้งานง่ายและมีการจัดตั้งกลุ่มเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ดังนั้นสื่อที่การเรียนรู้ที่มีความน่าสนใจจึงมีส่วนสำคัญ (Booranavitayaporn, 2022) ขณะที่สื่อสาธารณะและพื้นที่สื่อทางจิตวิญญาณ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การรวมกลุ่มเพื่อเรียนศาสนา ยังมีบทบาทอยู่แต่ลดลงไปจากอดีตสะท้อนถึงการปรับตัวของผู้สูงอายุในการใช้สื่อดิจิทัลเพื่อพัฒนาตนเองในด้านศาสนา และ (Wonganantnont, Anuchon, 2018) ได้กล่าวว่าการที่ผู้สูงอายุได้พูดคุยพบปะผ่านเทคโนโลยีที่สามารถตอบสนองและแก้ไขปัญหาด้านการลดภาวะโดดเดี่ยวของผู้สูงอายุเปรียบเสมือนยาชั้นดีที่ช่วยเยียวยาจิตใจของผู้สูงอายุ

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะจากการวิจัย

บทความนี้ได้ชี้ให้เห็นข้อค้นพบใหม่ ๆ ประเด็นที่ 1 การขาดโอกาสทางการศึกษาในวัยเด็กส่งผลให้ผู้สูงอายุมุสลิมจำนวนไม่น้อยมีพื้นฐานทางศาสนาที่ไม่เพียงพอ ประเด็นที่ 2 การขาดความเข้าใจในหลักศรัทธาและศาสนบัญญัติ ประเด็นที่ 3 บทบาทภาระหน้าที่ของผู้สูงอายุในการดูแลหลานขัดขวางการเรียนรู้ที่ควรเกิดขึ้นในช่วงวัยสูงอายุ ประเด็นที่ 4 สภาพเศรษฐกิจที่ไม่มั่นคงของผู้สูงอายุ และประเด็นที่ 5 สุขภาพที่เสื่อมถอยปัจจัยที่ลดทอนแรงจูงใจและโอกาสในการพัฒนาตนเองของผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ ดังนั้นการจัดกิจกรรมจะต้องยึดผู้สูงอายุเป็นศูนย์กลางโดยยึดความสะดวก ความเข้าใจ และความสนใจเฉพาะบุคคลในชุมชน และจัดพื้นที่การเรียนรู้ผ่านสถาบันปอเนาะ มัสยิด กลุ่มหะละเกาะฮู และสื่อเทคโนโลยีต่าง ๆ โดยเฉพาะแอปพลิเคชันอย่าง LINE และ YouTube ได้กลายเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเข้าถึงเนื้อหาทางศาสนาได้อย่างสะดวกและต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากบุตรหลานและเครือข่ายในชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายจากผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สอดคล้องกับวิถีอิสลามด้วยการจัดทำโปรแกรมการเตรียมความพร้อมสำหรับผู้สูงอายุมุสลิม ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ โดยเชื่อมโยงความรู้ทางศาสนาอิสลามกับชีวิตประจำวัน โดยมีมัสยิด สถาบันปอเนาะ และกลุ่มหะละเกาะฮูให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้มีการศึกษารูปแบบการจัดโปรแกรมการเรียนรู้แบบบูรณาการการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและทดลองโปรแกรมการเรียนรู้ที่ผสมผสานศาสนา อาชีพ สุขภาพ และเทคโนโลยีให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุมุสลิม

References

- Alhusain, I. (2009). *Development of traditional Islam institutions (Pondok) in Southern Border Provinces of Thailand from 1957 to 2006* (Master's thesis, Prince of Songkla University).
- Anansawat, S., & Wansri, U. (2009). Spirituality in the final stage of life and death. In S. Anansawat (Ed.), *Spiritual care in terminally ill patients* (1st ed., pp. 1–21). Thanapress.
- Benchawan, P. (2015). The preparation before the retirement. *Princess of Naradhiwas University Journal of Humanities and Social Sciences*, 2(1), 82–92.
- Booranavitayaporn, S. (2022). Guidelines to develop education for senior citizens: A pattern of multi-age classroom. *Sau Journal of Social Sciences & Humanities*, 6(2), 1–16.
- Charoenluk, K. (2002). *The elder role of social supporting: A study of senior society in Bangkok Metropolitan area* (Master's thesis, Thammasat University).
- Chantanasant, W. (2009). *Attitude to final period of happy life of elderly members in Bangkok: Case study at the Health Center 40 Bangkhae* (Master's thesis, Thammasat University).
- Chatrupativin, K. (2018). Problems of elderly persons and community welfare management: Case studies of two communities in Wangthonglang, Bangkok. *Journal of Social Research and Review*, 41(2), 67–96.

- Chitmuat, S. (1992). *Wattanatham Islam* (Islamic culture) (3rd ed.). Thangnam.
- Chansangrat, N., Phibal, A., Samael, L., & Thiratchakul, J. (2014). Nursing students' experiences in caring for patients with dementia at the Faculty of Nursing, Princess of Naradhiwas University. *Thai Journal of Nursing*, 63(4), 29-34.
- Dalimunthe, A. (2000). Classic Islamic education heritage in halaqah and munazharah perspective. *Jurnal Penelitian Ilmu-ilmu Sosial dan Keislaman*, 6(2), 329-343.
- Dechponkrang, U. (2011). *Characteristics and needs of caregivers on elderly long-term care in Singburi Province* (Master's thesis, Thammasat University).
- Dawrueang, T. (2012). *The preparation for quality retirement of personnel in Thammasat University* (Master's thesis, Thammasat University).
- Faculty of Medicine, King Chulalongkorn Memorial Hospital, Thai Red Cross Society. (2018). *Textbook of geriatric medicine*. Rung Silp Printing (1977) Co., Ltd.
- Ford, K., Jampaklay, A., & Chamrathirong, A. (2016). Mental health in a conflict area: Migration, economic stress, and religiosity in the three southernmost provinces of Thailand. *International Journal of Social Psychiatry*, 63(2), 91-98.
- Gau, W. B. (2022). Forming a learning environment within a senior-citizen community of practice. *SAGE Open*, 1-10.
- Ingapakorn, A., & Panthumnawin, N. (2019). Factors affecting preparation for entering old age among working-age people: A case study of Sai Mai District, Bangkok. *Journal of Health Science*, 28(1), 22-36.
- Isra News Agency. (2026, January 4). 22 years of unrest in the Deep South (1): Violent incidents exceed 10,000, with 6,000 lives lost! *Isra News Agency*. <https://www.isranews.org/article/south-slide/144565-statisticsviolencesouth.html>
- Japakiya, I. L. (2011). *Islam: The religion of peace* (S. Usman, Trans.). Aslam Institute, Yala Islamic University.
- Junsang, W. (2020). *The study of Muslim elderly employment in Songkhla Province* (Master's thesis, Chulalongkorn University).
- Kleechaya, P. (2020). Digital technology utilization of elderly and framework for promoting Thai active and productive aging. *Journal of Communication Arts*, 39(2), 56-87.
- Laehheem, K., Tepsing, P., Na Sakolnakorn, T., & Azizsk, H. (2019). *The action research to enhance the Islamic learning of Muslim elderly in the three southern border provinces of Thailand: A case study of Tambon Khao Toom and Yarang, Amphoe Yarang, Changwat Pattani*. The Thailand Research Fund (TRF).
- Laehheem, K. (2018). Development of models for prevention of students at risk of having bullying behavior in Islamic private schools in Yala Province. *Journal of Liberal Arts, Prince of Songkla University*, 10(1), 118-148.
- Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1978). *Naturalistic inquiry*. SAGE.
- Lohwithee, W. (2016). Learning in the dimension of Islam. *Rangsit Journal of Humanities and Social Sciences*, 12(21), 7-20.

- Lameo, M. (2020). *Mosque administration under challenges based on Islamic principles: A case study of Rahmah Mosque, Ban Pho Daeng, Village No. 2, Khu Subdistrict, Chana District, Songkhla Province* (Master's thesis, Prince of Songkla University, Pattani Campus).
- Moohamud, R. (2013). *Islam and sustainable development: A case study of Masjid Kamalulislam community, Khlong Saen Saep, Bangkok* (Master of Science thesis, National Institute of Development Administration (NIDA)).
- Mongkutvisut, S. (2008). *Student activity forms of Thammasat University in attitudes of leaders of student activity groups* (Master's thesis, Thammasat University).
- Malek, A. Z. (1994). *Patani dalam tamadun Melayu*. Percetakan Dewan Bahasa dan Pustaka Kementerian Pendidikan Malaysia.
- Madadam, A. (2015). *Islamic educational management on Bulon Island, Satun Province* (Master's thesis, Prince of Songkla University, Pattani Campus).
- Mahama, A. (2017). Malay muslims and the process of Thai-ification. *Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University, 29(1)*, 127–159.
- Ngetchunui, S. (2006). *A study of life-cycle rituals among Thai Muslims in Che Bilan Subdistrict, Mueang District, Satun Province* (Bachelor's thesis, Thaksin University).
- Nammuang, C. (2017). *Elderly school: Model and management for health and social welfare*. Mahajulalongkornrajavidyalaya University, Phayao.
- Onthaisong, C., Sornkla, K., Suebsun, S., & Promsuan, W. (2020). The preparation for entering the aging society of the population in Mueang District, Surin Province. *Journal of Nursing and Health Care, 38(2)*, 53–62.
- Office of the Education Council Secretariat. (2021). *The state of elderly education management in Thailand*. Prikwan Graphic Co., Ltd.
- Panjabol, C. (2015). *Preparing for the old age: A case study from the Office of the Permanent Secretary Ministry of Public Health (Central)* (Master's thesis, Thammasat University).
- Pruksanusak, W., Ngoenwiwatkul, Y., Thearmontree, A., & Srithamrongsawat, S. (2024). Association of religious and socio-cultural factors on dental service utilization among the elderly in Narathiwat, Thailand. *Mahidol Dental Journal, 44(3)*, 151–160.
- Poltavee, S. (2012). *Characteristics and needs of caregivers on elderly long-term care in Singburi Province* (Master's thesis, Thammasat University).
- Phimtra, S., Foongwanit, K., Thongchai, P., & Phanthong, K. (2018). Lifelong learning for the elderly in Von Napa Beach community, Saen Suk, Mueang Chonburi District, Chonburi Province. *Journal of Education, 29(2)*, 175–187.
- Pichyaiphaiboon, S. (2018). Muslim way of life, attachment to Islamic principles, and the enforcement of Islamic law: A case study of Suan Luang community. *Journal of Graduate School Phichitthanasarn, 13(2)*, 233–243.
- Pichitkuntham, P., Toonsiri, C., & Homsin, P. (2019). Factors predicting health preparation for aging society among community-dwelling people in Wangchan District, Rayong Province. *The Journal of Faculty of Nursing Burapha University, 27(1)*, 85–99.

- Sa-ale, I. (1998). *A study of Muslim Thai wedding traditions in Sai Buri District, Pattani Province* (Master's thesis, Thaksin University).
- Sirilai, S. (2012). *Ethics for nurses* (12th ed.). Chulalongkorn University Press.
- Srisurak, P., & Naerot, P. (2021). Preparation for older adults and development of knowledge among intergenerational caregivers. *Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhon-Reviews Journal*, 8(9), 105–115.
- Sukka, V., Maliwan, E., & Kullawong, M. (2020). The study of everyday life's practices of Muslim teenagers in the Deep South of Thailand. *Humanities and Social Sciences Nakhon Sawan Rajabhat University Academic Journal*, 7(1), 125–137.
- Sutheewasinon, P., & Pasunon, P. (2016). Sampling Strategies for qualitative research. *Parichart Journal*, 29(2), 31–48.
- Thongtaeng, P., & Seesawang, J. (2025). Elder abuse among older adults with chronic illness in northern Thailand: Causes, consequences, and coping strategies. *Journal of Population and Social Studies*, 34, 383–401.
- Tho-ard, M. (2012). *Muallaf's learning and communicating of Muslim identity in the rural and urban areas of Thailand* (Doctoral dissertation, Dhurakij Pundit University).
- Unthong, A. (2017). Philosophy of tradition of Islamic influence on Thai society. *Journal of Buddhamagga*, 2(2), 12–21.
- Wongleka, F. (2025). Islamic studies still face unresolved issues. *Daily News*. Retrieved from <https://prateeptham.org/2012/08/19/>
- Wisalaporn, S. (2008). *The state of education management in the southern border provinces* (3rd ed.). V.T.C. Communication.
- Worapornpong, W., Sukrapat, W., & Pommala, W. (2020). Aging in place. *Sarasas Journal of Humanities and Social Science*, 6(2), 540–549.

How to Cite this Article:

Arrahimee, A., & Laeheem, K. (2026). Challenges and learning spaces of elderly Muslims in preparing for aging based on Islamic principles in Narathiwat Province. *Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia*, 32(1), 65–84.

